

СТРАТЕГЕМНІСТЬ КИТАЙСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ: ВИТОКИ ТА СУЧАСНІСТЬ

Анотація. *Зовнішньополітичні стратегіми Китаю вирішують ряд завдань по входженню в уже існуючу систему міжнародних відносин в якості конструктивного актора з гнучкою орієнтацією на «співпрацю задля чогось спільного для всіх». Інструментом досягнення інтересів Китаю слугує модернізована дипломатія, яка демонструє повсякчасну схильність еліти до сприйняття ситуаційної новизни і на регіональному, і на світовому рівнях задля динамічної внутрішньої модернізації країни.*

Ключові слова: китайська дипломатія, стратегемність, міжнародні відносини.

Аннотация. *Внешнеполитические стратегемы Китая решают ряд проблем по вхождению в уже существующую систему международных отношений в качестве конструктивного актера с гибкой ориентацией на «сотрудничество ради чего-то общего для всех». Инструментом достижения интересов Китая служит модернизированная дипломатия, которая демонстрирует ежедневную склонность элиты к восприятию ситуационной новизны и на региональном, и на мировом уровнях для динамической внутренней модернизации страны.*

Ключевые слова: китайская дипломатия, стратегемность, международные отношения.

Annotation. *Application of China's foreign policy strategies solves a number of problems of entering into the already existing system of international relations as a constructive actor with a flexible focus on "cooperation for something to do for everyone." Modernized diplomacy serves as a tool to achieve the China's interests. China diplomacy demonstrates continual tendency of the elite to accept situational novelty on regional and global levels for dynamic internal modernization.*

Keywords: China's diplomacy, stratagem, international relations.

На рубежі ХХ і ХХІ Китай вніс в теоретичний дискурс міжнародних відносин два «прагматичні» запитання: 1) як це усе так сталося, що Китай, якого ще донедавна відносили до числа «відсталих країн третього світу», рішуче виходить на арену відкритого змагання зі США «за світову першість»? та 2) а завдячуючи чому ця найдавніша цивілізована та багатонародна країна вперто, протирічливим шляхом, але неодмінно прогресує? Підходи до розуміння цих питань ми шукаємо в запропонованому аналізі. Перед ними постало питання про походження, міру поширення та про характер випадковості чи системності операціонування поняттям «стратегемна» дипломатія.

Певні труднощі при вивченні китайської дипломатії і дипломатії в цілому пов'язані з існуванням розриву від часів виникнення до отримання її організаційного виміру і взаємовпливу Сходу і Заходу в період її інституалізації. На Заході цей період пов'язують з так званою «першою революцією дипломатії» В. Кауніца в «нові часи». «Новий час» традиційно розглядається як факт завершення кардинальних змін в західноєвропейському соціумі 16–18 ст. Перехід від середньовіччя в епоху індустріалізації розглядаємо як модернізацію. Першопричину бачимо в наслідках захоплення Візантійської імперії в 15 ст. Турки – завойовники перекрили караванні шляхи на Схід. Пошук альтернативних шляхів стимулював мореплавство. На протязі 15–16 ст. європейці познайомилися з морським узбережжям Африки, проклали морські шляхи в Індію, відкрили новий континент – Америку. Міняється характер виробництва. Формуються нова модель соціальної орієнтації людей та наукової рефлексії подій. Психічний стан раціоналізується і орієнтується на нововведення і активність [1]. Відбувається процес узагальнення феноменів політичної реальності. Так, Н. Макіавеллі на основі власної дипломатичної практики прийшов до думки про те, що політика складає специфічну й автономну сферу життя суспільства. В цій сфері сила та ініціатива складає основу міжнародних відносин (МВ). Регулювання силових взаємовідносин склали МП, розвинутого Гуго Гроцієм. Англійський філософ Гоббс досліджував умови при яких настає війна проти всіх. Він встановив, що домовленості втрачають силу тоді, коли у суб'єктів МП виникає страх. Спіноза зневірившись в можливості додержання домовленостей, висунув принцип *clausula rebus sic stantibus*. Тобто виправдав пошуки правомірних відмов від виконання угод чи окремих постанов. Виникають й раціоналізовані концепції. Зокрема, в праці «Монадологія» (1714) Г. В. Лейбніц трактує гармонію як єдність варіативності та погодженості. У вченого моделлю влади виступає суспільний діалог і відповідно дипломатія стає не тільки інструментом погодження владних інтересів, але й самою владою [2].

Проте, слід погодитися з фактом значного впливу надбань китайської дипломатії в ті часи на західну. Цей концепт Лейбніца було запозичено з китайських джерел, які стали йому відомі від езуїтів, які побували в Китаї. Так китайські стратегіми в інтерпретації Лейбніца вплинули і гармонізували концептику багатьох вчених і політиків. Серед них були філософ Х. Вольф, австрійський дипломат Кауніц, Петро І.

Венцель (Венцеслав) Антон Кауніц (Wenzel Anton Kaunitz) ввійшов в історію як автор «дипломатичної революції» 1755-56 рр., який революціонував дипломатію новою «геометрією» альянсів. Як прибічник карте-

зіанства (Р. Декарта, Г.В. Лейбніца, Х. Вольфа) він впроваджував математичний підхід в плануванні політичного процесу. Монада отримує вигляд алгебраїчної формули або китайської стратегієми [3-6]. В. Кауниц як і його університетський вчитель Х. Вольф захоплювався ідеями Китаю. Пізніше англійський історик Р.Н. Бейн назвав «геометрію дипломатії» В. Кауниця шедевром політичного передбачення й успіхом дипломатичної проникності китайців [7].

Саме завдяки геометричній дипломатії Кауниця було створено французо-австрійський союз 1756 р. Альянс було скріплено браком спадкоємця трону з австрійською принцесою. Франції Союз давав можливість мобілізувати ресурси проти Великобританією. Спільним наміром членів альянсу було відсторонення Росії на Схід. В. Кауниц був прибічником планів Х. Вольфа та Лейбніца. Цей план було у 1721 р. озвучено у виступі Х. Вольфа. Мова йшла про корисність досвіду конфуціанського Китаю в державному управлінні. Передбачалося створення в Європі та Азії єдиної монади. Х. Вольф та Лейбніц як вчені, чиновники прагнули створити центральноєвропейський політичний союз, розвинути торгові шляхи по лінії Захід - Схід. Лейбніц вважав, що завдяки релігійній терпимості, освіті, торгівлі Росія зможе ввійти до Європейської цивілізації в якості східного форпосту проти «Антиєвропи». Лейбніц пропонував Петру організувати експедицію в Сибір та на Камчатку. У 1725 р. така експедиція була організована і було відкрито Берингову протоку. Частково були здійсненні й інші задуми [8-9].

Нині надзвичайно актуальним стало й питання про те, коли ж китайське суспільство досягло такого внутрішньоцілісного потенціалу, що дало йому змогу здійснювати зовнішні дипломатичні зв'язки природним для себе способом, «формуючи зовнішній світ» за зразком свого внутрішнього ладу.

Про логічність та доречність такої постановки уперш за все заговорив французький соціолог Р. Арон. Його аналіз практики міжнародних відносин, підтвердив, що обидва поняття - «стратегієма» і «стратагемма» у «динамічній роботі» - вже були знайомі грецьким полісам, політичним діячам римської та єгипетської імперій, багатьом європейським монархам та деяким лідерам ранніх буржуазних республік [10].

У цьому ж контексті український дослідник І.М. Варзар аналізує основні традиції дипломатії класичної Антики, виділяє моделі китайську, перську, індійську, еллінську, шумерську та ін. В його висновках «стратегієма» переважає «стратегієму» [11-14]. В іншій роботі І.М. Варзар виділяє кілька політико-стратегіємих тріад - стійких понять тамтешнього внутрішньополітичного та міжнародного політичного життя: (1) мир – війна – торгівля; (2) право – звичай – закон; (3) перемовини – договір – компроміс; (4) сила – мораль – істина; (5) влада – довіра – віра; (6) політика – маневр – діалог; (7) потреба – інтерес – мета і т.п. Як видно, тут вже йдеться про певну діалектичну рівновагу між нашими операційними поняттями.

І вже дана концептика підводить наш аналіз до порогу поточної сучасності. На рубежі 1900-х - 2000-х років дослідники постали перед необхідністю виявлення основних факторів-складників дипломатичного механізму забезпечення всезростаючого впливу Китайської Народної Республіки (далі: КНР) на міжнародний і, зокрема, глобальний контекст відносин. Конкретно перед нами постала потреба у дослідженні політолого-теоретичних та аксіологічних основ праксеології застосування сучасних дипломатичних стратегієм в областях міжнародної взаємодії геополітичних суб'єктів розколотого та поліполярного світу.

Суто китайська модель дипломатії на сьогодні ще досліджена у досить обмежених параметрах. Ще менш відомо те, хто та коли розпочав їй наслідувати. Лише нещодавно з'ясувалося, що стратегіємно-стратагемну концептуальну діалогію застосовували ще давні елліни, - для означення військової справи взагалі і військової хитрості, зокрема.

На пунктирно окреслену стратегіємну тріадику ледь не першим в історії політико-філософської думки звернув увагу давньогрецький політичний діяч і стратегіємний мислитель Перикл. Йому належить цілеосміслене твердження про небагатох здатних творити політику й всіх здатних про неї говорити. Джерела твердять, що він виніс це переконання з практики. У 448 р. до н.е. глава афінської держави Перикл виступив з пропозицією скликання в Афінах панеллінського конгресу, на якому б передбачалося вирішити питання забезпечення вільного морського плавання і зміцненні миру у всій Елладі. При ньому було підписано мирний договір на тридцять років між Афінами і Спартою (445 р. до н.е.), названого «Перикловим договором» [15].

Римський полководець Секст Юлій Фронтін підготував в I ст.н.е. узагальнюючу що до цього працю «Stratagemata» (множина від *stratagema*), присвячену хитромудрим стратегіємам у військових конфліктах [16].

У роки Пізнього Середньовіччя поняття «стратегієма» стало набувати все більш широкий зміст. У своєму знаменитому трактаті «Кишеньковий оракул» (середина XVII ст.) іспанський єзуїт Бальтасар Грасіан (середина XVII ст.) використовував це поняття для позначення феномену, пов'язаного з секретними і хитромудрими прийомами забезпечення впливу в політичній діяльності. Згодом у західноєвропейській культурі стратегієми були використані в якості інтриг, хитрощів, маніпуляції свідомістю та діями у суб'єктному оточення і т.п. [17].

На початку XVIII ст. китайська традиція стратегіємно/стратагемної дипломатії заклала основу розробки видатного вченого і дипломата Г.В. Лейбніца (на прохання Петра I) планів геополітичного впливу Росії на Китай. Австрійський дипломат та прем'єр канцлер В.А. Кауниц в другій половині XVIII ст. (і знову з націленістю на Китай та Росію) розвинув «теорію геометричної революції в дипломатії альянсів» [18].

Проте, найбільш масштабні дослідження стратегіємно дипломатії було розпочато аналітиками в США, Європі, Росії, Західній Європі лише в XX столітті. Саме тоді західні військові теоретики і дипломати розпочали вивчення генез та засад далекихсхідних політико-дипломатичних традицій, які усі, фактично, генеруються в античному Китаї. Тоді вони й зіткнулися з незвичним явищем, - з політичним феноменом стратегіємності у вигляді «відточеного століттями системного інформаційно-психологічного інструменту нападу і захисту, ефективно методології аналізу і планування міжнародної діяльності». Ось тоді у міжнародників Заходу практика ви-

несення «внутрішніх» моделей соціальних відносин назовні, - у відносини із іншими народами? - стала завданням цілеспрямованого осмислення китайського дипломатичного досвіду.

Російський сходознавець А. С. Мартинов [19] одним з перших висунув ідею про стратегемність китайської дипломатії. Він вважає, що у китайській дипломатії із давніх часів використання в соціальній взаємодії психологічних маніпуляцій досягло досить високого рівня. Китайські чиновники мали значний історичний досвід у застосуванні маніпуляції в різних сферах суспільного життя. Маніпулятивний підхід там був органічно включений в мистецтво таємного управління противником. Така практика стала ідейною основою і філософією дипломатії і політики. Мистецтво складати поетапний довгостроковий план взаємодії людей з прихованою метою, застосування хитрощів і пасток на шляху досягнення успіху з найдавніших часів стало помітною рисою мислення і поведінки китайських державних діячів, дипломатів і військових. На цю практику спирався Сунь-Цзи - найманний полководець князя Хо Люю в царстві У і автор трактату присвяченому військовій стратегії та політиці. Сунь-Цзи вчив перемагати небезпеку ще до того моменту як вона сформується. Необхідно розробити стратегічний план, який дозволяв би можливість за допомогою прихованих дій, не вступаючи у відкрите воєнне зіткнення перемагати супротивника. Такі стратегічні плани в сучасній науці називають «стратегемами». Російський вчений Л.С. Васильєв [20] дослідивши політичні інтриги та стратегічні плани древнього Китаю зазначає, що стратегемність витікала з традиційних концепцій світосприймання. Так, в Китаї визнавали наявність у світі одного центру - Середньої держави. У зв'язку з цим, китайський імператор вважався владикою всіх земель, що перебувають під Небом. Некитайські народи вважалися варварами, а їхні правителі - васалами імператора Китаю. Згідно з ідеологією «світособудови», імператор Китаю своєю благою силою «де» «перетворював» диких «варварів чотирьох сторін світу». Ті мали у відповідь платити «данину» Сину Неба. Імператор своїм «підданим» дарував титули та повноваження. Непокірних «варварів», які «чинили лихе і помилялися, не бажали долучатися до «благого впливу» і «покоряться душею», правитель Середньої держави «карав своєю силою» і тим самим «наводив у світі гармонійний порядок». Така позиція виключала можливість встановлення між Китаєм і «варварами» рівноправних відносин. Проте з реальної історії Китаю нам відомо чимало фактів підписання Китаєм договорів із сусідами, заснованих на визнанні рівності сторін.

Франсуа Жульєн – сучасний французький фахівець по Китаю [21-22] розглядає різницю між китайською та європейською концепціями ефективності. На переконання Жульєна, європейська традиція «побудови успішної дії» спирається на платонізм, тобто на підгонку практики до заздалегідь заданої абстрактної схеми, «моделі», «зразка», тоді як у китайців, навпаки, схема перевіряється практикою. Китайська концепція ефективності полягає не в тому, щоб «переслідувати» якийсь ефект, а в тому, щоб дочекатися певних умов і не заважати йому (ефекту) відбутися. Три головні аспекти його дослідження, як пише автор, - війна, влада і мова. Сміслові стратегії ґрунтуються винятково на «обхідних шляхах» [22, с.38].

Чжао Хунвей [23] – сучасний фахівець з питань політики КНР - вважає, що нині Китай не відмовився від принципу «єдиначальності», на який будувався «порядок між Піднебесною і варварами». З'єднавшись з принципами «політики балансу сил», він продовжує позначатися на відносинах Пекіна з великими державами та на регіональній дипломатії. На сучасному етапі китайська дипломатія по суті є дворівневою. В ній поєднується практика спілкування з великими державами в рамках «дипломатії балансу сил» і одночасно використання «дипломатії данини» з оточуючими Китай державами. Як велика держава Китай домагається того, щоб інші держави рахувалися з ним і враховували його статус в регіоні. Правилем китайської дипломатії, її етикетом стала «щедра підтримка», яку Пекін надає своїм сусідам по регіону. Таку зовнішню політику можна назвати «дипломатією етикету». Підтримка сусідніх держав носить характер «дипломатії старшого брата». Створений в КНР синтез традиційної дипломатії балансу сил з дипломатією данини визначає специфіку китайської зовнішньої політики. Чжао Хунвей вважає, що модель поєднання дипломатії балансу сил і дипломатії данини у зовнішньополітичному курсі Китаю використовувалася і в період правління Мао Цзедуна, Ден Сяопіна, Цзян Цзємін, Ху Цзіньтао. Ми вважаємо, що ця традицію збережеться й при Сі Цзіньпіні.

Китайський дослідник Чжоу Іхуан [24] днем народження нової китайської дипломатії вважає початок «опіумних» воєн, коли Китай всупереч волі народу був «відкритий» країнами Заходу і втягнутий в орбіту європейської та світової політики. У своїй праці він наголошує на тому факті, що «за період з 1840 по 1949 рр. імперіалістичні країни нав'язали Китаю 1175 нерівноправних договорів» [24;с.4]. З часу утворення КНР в 1949 р. дипломатія Китаю підтвердила свою репутацію «тонкої, терплячої, зі своїми далекими не всім і не завжди зрозумілими планами» [24; с.104]. Тоді прийшло розуміння, що економічна допомога Китаю ззовні (будь то радянська чи американська) будується на ідеологічному базисі і в підсумку позбавляє можливості проводити самостійну зовнішню політику. Тоді в КНР приймають рішення йти «своїм шляхом». В КНР активізували дипломатію на п'яти принципах мирного співіснування, які вивели КНР в лідери «третього світу». Ден Сяопін їх запропонував як основу для взаємовигідних зв'язків з усіма країнами світу. Російська вчена А.А. Волохова [25] дослідивши еволюцію вищезгаданих «п'яти принципів мирного існування» прийшла до висновків, що при всіх коливаннях курсу уряду, змінах влади дипломатія КНР дотримувалася основної лінії цих принципів. Нині дипломатія Китаю прагне перетворити їх на загальні правила гри.

Російський дослідник Ю.М. Галенович [26] досліджуючи історію взаємин Росії та Китаю та аналізуючи «Бай нянь чун або гуаньсі силі пуншу» (Систематизовану бібліотеку з історії відносин Китаю із закордоном за сто років) вважає, що на рубежі 20 і 21 століть китайська еліта усвідомила, що хоча КНР і стала у світі впливовою силою і ззовні їй не існує істотних загроз, проте у країні накопичилося багато, перш за все, внутрішніх проблем, на вирішенні яких необхідно зосередитися на протязі десятиліть, якщо не на всього століття. В таких

умовах завданням зовнішньої політики стає забезпечення внутрішнього розвитку. Дипломатія майже завжди розглядалася Пекіном в якості механізму забезпечення вирішення проблем, а нині ще й гарантії розвитку. Хоча Китай не знаходиться в стані воєнної або політичної конфронтації, але він активно конкурує у глобальному економічному середовищі, що створює необхідність погоджувати непорозуміння, які виникають у взаємовідносинах з іншими державами в силу специфічності ідеології Пекіну та значного дефіциту паливно-енергетичних ресурсів. Майбутнє економіки КНР багато в чому залежало від взаємин КНР зі своїми основними партнерами на світовій арені. У зв'язку з цим і були виділені «головні великі держави Заходу – «сифа чжужао даго» та «головні держави, розташовані по периметру кордонів Китаю – «чжужао чжоу-бянь гоцзя». При цьому не випадковою є навіть сама послідовність, в якій дипломатія Пекіну перераховує ці держави: США, Росія, Великобританія, Франція, Японія, Німеччина, Індія. Росія, разом з Японією і Індією, була віднесена до «головних держав, розташованих по периметру кордонів Китаю», в той час як «головними великими державами Заходу» вважалися США, Великобританія, Франція і Німеччина. Саме ці країни та КНР нині борються за світове економічне лідерство в контексті парадигми глобалізації.

Тепер «накинемо місток» до стрижня політичної глобалістики, – аби ще чіткіше самопроявився «суто китайський окрас» досліджуваної теми глобалістика як самостійна галузь знань про загальні, планетарні проблеми сучасного і майбутнього розвитку людської цивілізації ще перебуває в процесі становлення. Нині проблеми взаємовідносин людини і суспільства, суспільства з природою, суспільні відносини в цілому відносять до глобальних, – якщо б: а) вони мають загальносвітовий характер, тобто стосуються інтересів усіх або значної групи країн; – якщо б) їх нерозв'язання викликає загрозу людству у вигляді регресу в умовах проживання людей та у розвитку продуктивних сил – зрештою, якщо в) вони потребують невідкладних і рішучих дій на основі колективних і скоординованих зусиль світового товариства. Таким чином, глобальність слід сприймати не як географічне, а як соціально-політичне явище та операційне поняття. За умов діалектичного спряження явища і поняття самосформується цілісний ментальний концепт, який дає можливість досліджувати комплекси проблем буття з точки зору спільних інтересів усіх верств населення багатьох народів. Нині деякі аналітики вважають, що серед глобальних спільноекзистенціальних питань, які необхідно вирішити якомога оперативнішим чином належать дві зі множені: 1). Збереження миру, оскільки людська цивілізація дійшла до такого стану, коли локальні міжетнічні та регіональні конфлікти, – навіть без застосування ефективних запобіжних заходів, – можуть легко перетворюватися на глобальні та становити безпосередню загрозу життю на усій Землі. 2). Зупинення процесу нарощування різного типу озброєнь. Упродовж XX століття світові воєнні витрати зросли майже у 40 разів. Якщо в період між двома світовими війнами людство щороку витрачало на воєнні цілі від 20 до 22 млрд. дол. США, то вже станом на 2011-й рік ця сума перевищує 1 трлн дол.[27]. Лідерами гонки озброєнь були і залишаються США, Росія, Китай, КНДР. Поступово до них приєднуються такі країни, як Індія, Пакистан, Ізраїль, деякі латиноамериканські та близькосхідні країни. Дедалі загрозовішою стає енергоресурсна проблема. Доступ до паливно-енергетичних ресурсів стає приводом, а деколи – й причиною для конфліктів. Загрози можуть набувати випадки ненавмисного призупинення постачань необхідної сировини або спроби силового економічного примусу. Для окремо узятої країни безпосередня загроза концептуалізується в її економічній вразливості через перерви у постачанні необхідних ресурсів. Для ліквідації означених загроз пропонується кілька варіантів вибору, які може використати будь-яка країна-імпортер. Серед них – наступні: 1) для країни-імпортера джерела постачання мають бути різноманітними і незалежними одне від одного: 2) країна-імпортер мусить створювати мобільні союзи альянсів або варіювати сприятливим політичним курсом, що зменшував би ризик зриву постачання сировини; 3) країна-імпортер невпинно вдосконалює альтернативні джерела енергії; використовує ресурси економічніше з метою обмеження загальних обсягів споживання; використовує дипломатичні методи переконання; застосовує методи економічного примусу; використовує військову силу [28].

Проте, як вважає українські дослідники В. Гура [29] та О. Зернецька [30], глобалізація може дати потужну можливість для розвитку. Саме таку можливість використали Китай та Індія, як вважає, О. Зернецька саме завдяки традиції стратегічного мислення. О. Зернецька виділяє ряд спільних факторів, які необхідно брати до уваги, аналізуючи стрімкий і для багатьох несподіваний зліт Китаю та Індії: (1). В цих двох великих за географічними параметрами країнах проживає дві п'яті населення земної кулі. (2). Економіки Китаю та Індії – це дві найшвидше зростаючі економіки сучасного світу. Післявоєнна ера була свідком економічного дива в Японії та Південній Кореї. Але жодна з цих країн не мала достатньо населення, щоб вплинути на всесвітнє зростання. Китай та Індія, за контрастом, мають вагу і динамізм для трансформації глобальної економіки XXI ст. (3). Унікальні історії розвитку цих країн, їхні культурні та релігійні відмінності не перешкоджали підтримувати дипломатичні стосунки між ними упродовж декількох тисячоліть. (4). Важливим став факт підписання у Пекіні у травні 2006 р. міністрами оборони Китаю та Індії меморандуму про взаєморозуміння між двома державами, що визнається як початок нових відносин між двома сусідами. (5). Як китайському, так і індійському суспільству притаманні ентузіазм і здоровий оптимізм у погляді на перспективи розвитку своїх країн. Підставами для цього служать і безперечні успіхи країн у просуванні на світові ринки, що дає значній кількості населення можливість працевлаштування, перспективи покращання рівня життя, почуття гордості за свої країни й планованості національного підйому, що приводить до емоційного підйому і високої вмотивованості. (6). Цьому сприяє й стратегічність мислення у дусі модернізації державної економіки, яка притаманна керівництву двох країн.

На рубежі 20 і 21 століть китайська еліта усвідомила, що хоча КНР і стала у світі впливовою силою і ззовні їй не існує істотних загроз, проте у країні накопичилося багато, перш за все, внутрішніх проблем, на вирішенні яких необхідно зосередитися упродовж десятиліть, якщо не всього століття.

У таких умовах завданням зовнішньої політики стає забезпечення внутрішнього розвитку. Дипломатія майже завжди розглядалася Пекіном як механізм забезпечення вирішення проблем, а нині ще й гарантії розвитку. Хоча Китай не знаходиться в стані військової або політичної конфронтації, але він активно конкурує у глобальному економічному середовищі, що створює необхідність погоджувати непорозуміння, які виникають у взаємовідносинах з іншими державами в силу специфічності ідеології Пекіну. Перед дипломатією Пекіна стоїть завдання позиціонування привабливості китайського марксизму та самобутності китайського соціалізму, закликати до гармонії у взаєминах з країнами Азії — «яджоу хесе» і гармонії в усьому світі — «шицзе хесе».

Від системної, стабільної зовнішньої політики залежить успіх в середині країни. Тут багато що залежало від взаємин КНР зі своїми основними партнерами на світовій арені. У зв'язку з цим і були виділені «головні великі держави Заходу – «сифа чжюя даго» та «головні держави, розташовані по периметру кордонів Китаю – «чжюя чжоу-бянь гоцзя». При цьому не випадково є навіть сама послідовність, в якій дипломатія Пекіну перераховує ці держави: США, Росія, Великобританія, Франція, Японія, Німеччина, Індія. Росія, разом з Японією і Індією, була віднесена до «головних держав, розташованих по периметру кордонів Китаю», в той час як «головними великими державами Заходу» вважалися США, Великобританія, Франція і Німеччина.

У вересні 2005 р. на зібранні з нагоди 60-ї річниці ООН голова КНР Ху Цзіньтао вперше озвучив «теорію гармонійного миру». Дана теорія базується на бажаності спільних дій всіх учасників міжнародних відносин по забезпеченню «загальної безпеки» для досягнення стійкого миру і загального процвітання. Голова Центру порівняльних політичних і економічних досліджень Юй Кепін зазначає, що висунута Китаєм теорія гармонійного світу має багато спільного з поширеною у світі теорією глобального управління. Обидві вони кореняться в турботі про загальну долю людства, обидві виступають проти унілатералізму і гегемонізму, обидві підкреслюють вирішення спільних питань для кожної держави через міжнародну співпрацю, обидві виступають проти «світу, керованого Америкою», і підкреслюють підвищення ролі ООН, обидві наполегливо стверджують новий світовий політико-економічний порядок. Адепти теорії гармонійного світу - потенційні союзники Китаю, а чим більше союзників, тим більше шансів на реалізацію власних цілей. У вченні Цзян Цземіня маоїстська теорія трьох світів трансформувалася в концепцію багатополлярності, яка передбачає, що тепер головна роль у світовій політиці буде належати не двом, а кільком великим державам, які не стануть прагнути до гегемонії ні порізно, ні разом. Ці держави, однак, на думку Цзяна, не повинні вступати між собою ні в які союзи - саме це має стати запорукою балансу світових сил. На основі принципу багатополлярності повинен бути створений новий міжнародний порядок, який передбачає, що кожна держава має право, виходячи зі своїх національних реалій, незалежно і самостійно вибирати власний шлях розвитку. Відстоюючи ідею багатополлярності, Китай демонструє відмову від свого традиційного прагнення до світового панування. Теорія доцзіхуа передбачає також і економічну й історичну відповідальність багатих і могутніх держав перед бідними країнами. Таким чином, Цзян, підштовхує обидві категорії країн до глобального зіткнення, відводячи для Китаю відсторонену позицію «в тіні» і резервуючи для нього можливість взяти участь в «справедливому розподілі» багатств світу.

Точка зору Цзян Цземіня на світові проблеми була домінуючою і в діяльності його наступника Ху Цзіньтао. По суті справи, з 1989 р. саме Цзян Цземінь відіграв найважливішу роль у розробці теорії і практики політики Китаю, і сьогодні він вважається «живим класиком» маоїзму. Оскільки зробив внесок у розвиток цього вчення у вигляді теорії «трьох представництв» і концепції багатополлярності. Політичні переконання Цзян Цземіня поділяють представники так званої «раціонального» угруповання в китайській політології. Їх позиція полягає в тому, що затвердження багатополюсного світу аж ніяк не передбачає міжнародної активності Китаю, і, зокрема, що Пекіну не слід надмірно різко реагувати на конфлікти, подібні «косовського», які ініціює США далеко від Китаю. Китай повинен сконцентрувати свої обмежені поки сили на питаннях, що мають безпосереднє відношення до власних державних інтересів, наприклад, на тайванській проблемі. І, всупереч старим закликам Мао Цзедуну, не брати на себе роль лідера у міжнародній боротьбі проти гегемонізму. Разом з тим, вони аж ніяк не заперечують вигод встановлення більш тісних взаємин і з Росією, не сильно приховуючи, проте свою зацікавленість у збереженні її слабкості.

В перші тижні перебування при владі в КНР представників п'ятого покоління китайських керівників цей можливий сценарій підтверджується. Мова йде не тільки про візит голови Сі Цзіньпіна до Москви і про саміт БРІКС в Дурбані, а й про прийом у Пекіні прем'єром Лі Кецяном міністра фінансів США, Генрі Кіссінджера. Розставлені акценти, позначені основні проблеми, країни, події та постаті, значущі для зовнішньої політики КНР.

Під час візиту до Москви у присутності глав держав у Кремлі було підписано Меморандум про взаєморозуміння в сфері співпраці між ВАТ «Газпром» і китайською державною нафтогазовою компанією КННК щодо проекту трубопровідних поставок природного газу в Китай «східним» маршрутом. У ньому йдеться про намір укласти 30-річний контракт на поставку газу з Росії в КНР. У жовтні 2009 року ВАТ «Газпром» і КННК підписали Рамкову угоду про основні умови поставки природного газу з Росії в Китай, що передбачає експорт на китайський ринок до 68 млрд. куб. м газу щорічно. Однак поки що Росія і Китай не порозумілися стосовно ціни газу.

Китай і Росія заявили про свою готовність приділити більшу увагу розвитку культурно-гуманітарних контактів між представниками молоді двох країн, заохочувати зв'язки між китайськими і російськими вузами, здійснювати ще більш активний обмін студентами. Сторони повідомили про прийняття рішення організувати в 2014 і 2015 рр. на території двох країн низку заходів, присвячених Рокам дружніх обмінів між молоддю Китаю та Росії. Обидві сторони підкреслили свій намір активізувати взаємодію у рамках ООН, ШОС, БРІКС.

Після завершення переговорів голова КНР Сі Цзіньпін і президент РФ В. Путін підписали «Спільну заяву Китайської Народної Республіки та Російської Федерації про взаємовигідну співпрацю і поглибленні відносин всеосяжного партнерства і стратегічної взаємодії».

Активізувалася й багатостороння дипломатія КНР. А саме, 7 березня 2013 р. в ПАР відбувся черговий щорічний саміт БРІКС. Тим самим було завершено цикл самітів, які по черзі проводилися в кожній державі-члені цієї спільноти. Для Росії південноафриканська зустріч у верхах була особливо значущою у зв'язу з проголошенням нової редакції Концепції зовнішньої політики Росії в БРІКС. В Концепції, затверджені в лютому 2013 р. в Москві розвиток БРІКСа названо пріоритетом російської зовнішньої політики. Одночасно вона виступає як перший проект участі Російської Федерації прийнятий в БРІКС. У документі підкреслюється, що створення БРІКСа є відображенням об'єктивної тенденції світового розвитку до формування поліцентричної системи міжнародних відносин. Це в повній мірі відображено і в новій редакції. При цьому БРІКСа розглядається як нова модель глобальних відносин. Озвучено в Концепції і завдання БРІКС. Пропонується «колективне лідерство провідних держав світу», що представляють різні географічні цивілізації. Метою такого лідерства названо забезпечення «стійкою керованості світового розвитку. В РФ вважають, що в моделі БРІКС закладено можливість реформувати застарілу міжнародну фінансово-економічну архітектуру сучасного світу і створення нової системи резервних валют і підвищення ролі національних валют у взаєморозрахунках між країнами БРІКС [31].

На саміті президент РФ В.В.Путін запропонував розробити загальну міжнародну стратегію розвитку БРІКС. Ідея отримала підтримку з боку КНР та іншими країнами-членами цього об'єднання.

На саміті говорилося про «велику геополітичну революція», головною рисою якої називали зростаючу роль країн, що розвиваються. По деяким параметрам ці країни випереджають розвинені країни. Якщо в 2007 році зростання ВВП в розвиненому світі склав 2,3%, то в тому, що розвивається – 7,5%. У 2008 р. загальний ВВП країн, що розвиваються вперше перевершив ВВП розвинених

Що стосується власне країн-членів БРІКС, то в 2012 році середні темпи зростання ВВП становили 4% у порівнянні наводилися показники країнах G7 (0,7%), а ВВП, виміряний за паритетом купівельної спроможності національних валют, становив 27% загальносвітового. У 2010-2013 роках щорічні темпи зростання країн БРІКС склали 5,36%, а у розвинених країнах відповідно 1,85%. За останні десять років економіка країн-членів БРІКС зросла в 4,2 рази, а (економіка розвинених країн – на 61%.

Аналізуючи на Дурбанському саміті зміст економічної політики США, Японії, країн Європи, МВФ, СОТ було зроблено висновок, що його складає в основному «перелив» негативних тенденцій в інші економіки світу. Центральною ланкою ООН було названо ЮНКТАД – Конференцію ООН з торгівлі та розвитку.

Було прийнято рішення про створення Нового банку розвитку. Розмір валютного резерву узгоджений на рівні 100 мільярдів доларів. На думку лідерів країн БРІКС, створення Банку сприятиме зміцненню глобальної фінансової «страхувальної мережі», а також доповнить існуючі міжнародні механізми.

До тексту Етеквінської декларації було внесено спеціальну заяву РФ. Представники РФ заявила, що підтримка ідеї створення Банку БРІКС з боку Росії пов'язана з бажанням продовжити роботу для узгодження конкретних принципів, умов і параметрів питання. У зв'язку з цим було запропоновано провести позачерговий саміт БРІКС у вересні 2013 року в Санкт-Петербурзі.

Як бачимо, аналіз джерел свідчить про існування тут подвійної політологемі: (1) В 80-90-х роках ХХ ст. суть протиріч полягала в необхідності модернізації традиційної китайської моделі міжнародних відносин в її аплікації до внутрішньої реформаціологічної стратегемі Ден Сяопіна. Далі з'ясувалося, що (2) в контексті економічних успіхів 2010-2013 рр. (коли Китай зайняв друге місце після США за розміром ВВП), політичне керівництво і внутрішньо-китайське експертне політичне середовище спільно дійшли розуміння необхідності впровадження дедалі нових політичних інновацій із стратегемної царини життя.

Застосування в Китаї дедалі нових стратегем вирішує подвійне завдання. По-перше. Вибір ефектних стратегем «заспокоює» суспільство, і надає йому імпульси для застосування більш ефективних стратегем, що сприяють довгостроковому зростанню економічних показників. По-друге. Сучасна еліта Китаю дедалі успішно навчається робити доволі діалектичний вибір між практикою поглиблення ліберальних ринкових реформ з екстраполяцією на їхній позитивний ефект новітніх управлінських рішень, що витікають з аналізу давнішого марксистського етатизму. Як показує наш аналіз, характер та підсумки того вибору дедалі позитивніше впливає на формування нових моделей та конкретних завдань дипломатії в постійно що модифікується зовнішній політиці Китаю.

Попередньо можна констатувати, що вже нині очікується переможний/успішний вихід Китаю із мереж доленосних труднощів 2009-1013 рр., і це стане діалектичною синтезою «позитивної роботи» специфічно китайської політологічної тріади стратегем: (1) входження в уже існуючу систему міжнародних відносин в якості не деструктора, а конструктивного діалоганта – (2) гнучкі суб'єктивні орієнтири на міжнародній арені на «союз не проти когось», а на «співпрацю задля чогось спільного для всіх» – (3) модернізована дипломатія – це успіхи країн грядущого дня. Немає сумніву у тому, що дана тріада демонструє повсякчасну схильність еліти Китаю до сприйняття ситуаційної новизни і на регіональному, і на світовому рівнях задля динамічної внутрішньої модернізації країни.

Список використаних джерел

1. Осипов Н.Е. Генезис и историческая эволюция ментальных ценностей / Н. Е. Осипов // *Философия и общество*. – 2009. – Выпуск №1(53). – С.124-138.
2. Ивонин Ю.Е. Кауниц и «вторая дипломатическая революция» / *Российско-австрийский альманах: исторические и культурные параллели*. Вып. III. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2007. – С.78-87.
3. Schilling L. Kaunitz und das Renversement des alliances. *Studien zuraußenpolitischen Konzeption Wenzel Antons von Kaunitz / Schilling L.* – Berlin: Duncker & Humblot. 1994. – 192 S.
4. Szabo F. Wenzel Anton Kaunitz-Rietberg. – Staatskanzler Wenzel Anton von Kaunitz-Rietberg 1711-1794. *Neue Perspektiven zu Politik und Kultur der europäischen Aufklärung*. Hrsg. von G.Klingenstein und F.Szabo. Graz–Esztergom – Paris – New York, 1996. – S.18-19
5. Wilkinson R. Reflections on China in the work of Leibniz, Wolff and Kant. *Skepsis: A Journal for Philosophy and Interdisciplinary Research*. – 2008.- 19(1-2).-P. 112–135
6. Зайцев Р.В. Миссия иезуитов в Китае (XVII–XVIII вв.) в контексте взаимодействия цивилизаций / Р.В. Зайцев // *Путь Востока. Межкультурная коммуникация. Материалы VI Молодежной научной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока*. Серия “Symposium”. Выпуск 30. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С.106-109
7. Bain R.N. *The daughter of Peter the Great*. New York – Westminster. 1900. – 181 p.
8. Анисимов М.Ю. Российская дипломатия в Европе в середине 18 века (от Ахенского мира до начала Семилетней войны) / М.Ю. Анисимов. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. – 340 с.
9. Нелипович С.Г. Союз двуглавых орлов: русско-австрийский военный альянс второй четверти 18 в./ Нелипович С.Г. – М.: Квадрига; Объединенная редакция МВД России, 2010. – 408 с.
10. Арон Реймон. Мир і війна між націями між націями / Пер. з фр. – МП «Юніверс», 2000. – 688 с.
11. Варзар І. М. Тріадний принцип структуризації та функціональної ієрархізації соціальної і політичної систем транзитного суспільства [Текст] / І. М. Варзар // *Нова парадигма: Спец. випуск: Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі: Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, 8 – 9 лютого 2006 р. / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова, Творче об'єднання «Нова парадигма», Громадська організація «Феміда», Фонд «Співдружність»*. – Київ: НПУ, 2006. – С. 16 – 21. / І. М. Варзар. – С. 16 – 21.
12. Варзар І.М. Політична етнологія як наука: історіологія, теорія, методологія, праксологія. [Монографія]. – К.: Школяр, 1994. – 224 с.
13. Варзар І.М. Політична етнологія. Пропедевтичний курс: Авторський підручник. К.: Персонал, 2011. – 354 с.
14. Варзар І.М. Співвідношення толеранції, валенсії та віоленсії у координатах методу тріадної кореляції цінностей та орієнтації соціально-політичного розвитку // *Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності*. 36. *Наук. Праць [За ред. П.Ю. Сауха]*. – Житомир: Вид-во ЖДПУ ім. І. Франка, 2011. – С.29 – 41.
15. Рунг Э.В. Греция и Ахеменидская держава: История дипломатических отношений в VI — IV вв. до н. э. – Санкт-Петербург: Факультет филологии и искусств СПбГУ; Нестор-История, 2008. – 484 с.
16. Frontinus Sextus Julius. *The Strategemata*. – CreateSpace Independent Publishing Platform 2009. – 120 p.
17. Тропп Э. А. Лейбниц на границе современного и несовременного // *Философский век. Альманах. «Г. В. Лейбниц и Россия»*. Материалы Международной конференции. Санкт-Петербург, 26 – 27 июня 1996 г. / Отв. редакторы Т. В. Артемьева, М. И. Микешин. – СПб: СПб НЦ, 1996. – С. 145 –160.
18. Грасиан Бальтасар. Карманный оракул. *Oraculo manval / Бальтасар Грасиан*. – М.: Наука, Литера Нова, 2009. – 368 с.
19. Мартынов А.С. Традиционный китайский подход к внешнему миру // *Страны и народы Востока*. М.,1979, вып.20. Страны и народы бассейна Тихого океана, кн.4.- С. 230-243
20. Васильев Л.С. Политические интриги и стратегмные планы в древнем Китае / Л.С. Васильев Л.С. // *Политическая интрига на Востоке*.-М.: "Восточная литература" РАН, 2000.- С.45-102
21. Jullie François Jullie. *Traité de l'efficacité / François Jullie*.-Paris: Le Livre de Poche, 2002.-256 p. (Biblio Essais
22. Франсуа Жюльен. Путь к цели: в обход или напрямик. Стратегия смысла в Китае и Греции. Пер. с франц. В. Лысенко. – М.: Московский философский фонд, 2001. – 360 с. (Серия «Библиотека современной французской философии»).
23. Чжао Хунвэй. Китайская дипломатия в контексте процессов взаимовлияния и соперничества в Восточной Азии «Китайская дипломатия в контексте процессов взаимовлияния и соперничества в Восточной Азии // Аналитические записки. Научно-координационного совета по международным исследованиям МГИМО (У) МИД России. – Выпуск 1(21), Январь 2007. – Москва: МГИМО – Университет, 2007. – 43 с.
24. Чжоу Ихуан. Дипломатия Китая.-Пекин: Межконтинентальное издательство Китая, 2005. – 189 с. (Серия: Основные сведения о Китае).
25. Волохова А.А. Основы китайской дипломатии: (Эволюция пяти принципов мирного сосуществования в 1949-2006 годах): Монография / Дипломатическая академия МИД России М., Научная книга, 2007. – 151 с.
26. Галенович Ю.М. История взаимоотношений России и Китая / Ю.М. Галенович / Книга 1.М.: Русская панорама, 2011. – 464 с.

27. Chevalier Jean-Marie. Les Nouveaux Défis de l'énergie. Climat- économie, Géopolitique / Jean-Marie Chevalier, Patrice Geoffron. – Paris: Economica, 2011. – 299 p.
28. Воскресенский А.Д. Китай в контексте глобального лидерства / А. Воскресенский // Международные процессы. – 2004. – Т. 2, № 2. – С. 21–33.
29. Гура В. Глобалізаційні процеси сучасності та глобальні пріоритети розвитку країн Азії та Африки // Антологія творчих досягнень. / К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 2005. Вип. 2. – С. 305–315.
30. Зернецька О. Глобалізація через модернізацію та інновацію: розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у Китаї та Індії в контексті глобалізаційних процесів / О. Зернецька // Дослідж. світ. політики: Зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 38. – С. 267 – 304
31. Martins Ben. BRICS gateway to Africa. Soth Africa, the newest BRICS member, will host the fifth annual summit at Durban ICC // China Daily. – 2013. – Tuesday, March 26. – P.17.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2013